

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

36. ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ. Վերոյիշեալ բաժանումներուն վրայ հիմնուելով դիւրին է բացատրել Աստուծոյ կամքին վերաբերած խնդիրները, եւ հաստատել թէ Աստուած ճշմարտապէս կը կամէ բոլոր մարդոց փրկութիւնը եւ թէ Քրիստոսի մահը բոլոր մարդոց փրկութեան համար եղաւ: Նորադանդներէն ոմանք կ'ուզեն հաստատել թէ Աստուած նախասահմանեալներուն փրկութիւնը միայն կ'ուզէ եւ թէ Քրիստոսի մահը նախասահմանեալներուն համար միայն տեղի ունեցաւ, ու այսպէս կը նորոգեն ինչ նախասահմանեալներուն տեսութիւնը: Բայց Սուրբ Գրքը մեզի յայտնի կերպով ցոյց կու տայ թէ կամեցողութիւնը Աստուծոյ կողմէ կատարեալ աստուածային կամեցողութիւն է բոլոր մարդոց փրկութեան համար, միայն թէ այդ կամքը պատմական է, այսինքն արդար եղողները միայն կը փրկէ, եւ անգործունեայ է, որովհետեւ իր կատարումը կը խափանուի մարդկային ազատութեամբ եւ այդ ազատութեան գործած չարութիւններով:

Աստուծոյ կամքին այդպէս լինելը կը հաստատուի Ս. Գրոց բացայայտ խօսքերովը: Քրիստոս կ'ըսէ Աւետարանին մէջ. «Զի իշի ես յերկնից, ոչ զի կամս իմ արարից, այլ զդժկամս աշորիկ որ առաքեացն զիս» (Յովհ. 2 38): Եւ յետոյ կը յարէ. «Այս են կամք Հօր իմոյ որ առաքեացն զիս, զի զամենայն զոր ետ ցիւն Հայր՝ ոչ կորուսից ի նմանէ, այլ յարուցից զիս յաւուրն յետեւ» (Յովհ. 2 39): Արդ, ընտրածներուն մէջ էր նաեւ Յուդա, կորուստի ողբին, ըստ այնմ թէ «Ես պահէի զնոսս յանուն զո, որով ետուրն ինձ, եւ պահեցի. եւ ոչ ոք ի նոցանէ կորեաւ, բայց որդին կորստեան» (Յովհ. Ժէ 12): Ահա ուրիշ վկայութիւն մը եւս Քրիստոսի խօսքերէն. «Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշ-

խարհ, մինչեւ զմռտին իւր մեծին ետ, զի ամենայն որ հաւատայ ի նա՝ մի՛ կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանս յաւիտեականս» (Յովհ. Գ 16): Այս խօսքերէն կարելի է հետեւցնել թէ ի Քրիստոս հաւատքը ճանապարհ է փրկութեան. սակայն կարելի է եղբակացնել թէ ամէն հաւատացեալ կրնայ հասնել փրկութեան, որովհետեւ բոլոր հաւատացեալներն ալ արդարութիւն չունին:

37. ՄԱՐԴՈՑ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԻՆԸ. Բոլոր մարդոց փրկութեան մասին Աստուծոյ կամքին համար ուրիշ վկայութիւններ ալ ունինք Ս. Գրքին մէջ. անոնցմէ մի քանին միայն յառաջ կը բերենք: «Իստ արարէք ընդ իս եւ ընդ այդի իմ: Զի՞նչ ինչ առնել էր այլուր իմում, եւ ես ոչ արարի նմա. մնացի զի բերցէ խաղող՝ եւ երեք փուշ» (Եսայի Ե 4): «Կենդանի եմ ես, առէ Աղոնայի Տէր, ոչ կամիմ զմահ ամբարշտին, որպէս զդառնալ ամբարշտին ի շար ճանապարհէ իւրմէ եւ կեալ» (Եղկ. 1Գ 11): «Եւ արդ աղաչեմ նախ քան զամենայն առնել աղօթս, խնդրուածս, պաղատանս, զոհութիւնս վասն ամենայն մարդկան, ... զի արն է բարի եւ ընդունելի առաջի փրկչին մերոյ Աստուծոյ, որ զամենայն մարդիկ կու մի զի կեցցեն եւ ի դիտութիւն ճշմարտութեան եկեցցեն» (Ա Տմթ. Բ 1-4): «Ոչ յամեցումսցէ Տէր զաւետիւն, որպէս ոմանք յամբ հաւարին, այլ երկայնամիտ լինի առ ձեզ, քանզի ոչ կամի եթէ ոք կորիցէ, այլ զամենեցուն հասանել յապալխարութիւն» (Բ Պետ. Գ 9):

Արդ, այս բոլոր վկայութեանց մէջ չկայ մեկնողական փոստ մը որ ցոյց տայ թէ մարդոցմէ ոմանք համար է որ կ'ընուի թէ Աստուած կ'ուզէ փրկել զիրենք. բոլոր փաստեքը համազօր են արտայայտելու համար թէ խօսքը բոլոր մարդոց վրայ է ընդարձակազոյն

առուժով, եւ կամքի վրայ՝ ճշմարիտ առուժով, միայն բացառութեամբ երբեմն անդործոն եւ երբեմն պայմանական կամքի:

Ունինք նաեւ ոչ նուազ յայտնի վկայութիւններ, հաստատող թէ Քրիստոսի մահը եւ փրկապոքութիւնը եղան ամբողջ մարդոց համար ընդարձակապէս առուժով: «Որպէս միոյն յանցանօք յամենայն մարդիկ դատապարտութիւն, նոյնպէս եւ միոյն արդարութեամբն յամենայն մարդիկ արդարութիւն կենաց» (Ե Ըոմ. Ե 18), ուր կը յայտնուի թէ Քրիստոսի փրկապոքութեան ընդարձակութիւնը նոյնքան է, որչափ եղած էր Ադամայ մեղքին ընդարձակութիւնը: «Զի եթէ մին փոխանակ ամենեկուն մեռաւ, ապա ուրեմն ամեն: Եւ քան մեռաւ էին. եւ ի վերայ ամենեցուն մեռաւ» (Բ Կորնթ. Ե 14): «Իսկ է քառութիւն մեղաց մերոց, եւ ոչ թէ մերոցն միայն, այլ եւ ամենայն աշխարհի» (Ա Յովհ. Բ 2): «Եկն որդի մարդոյ կեցուցանել զկորուսեալն» (Մատթ. ԺԼ 11):

38. ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ. Քիչ են այս ճշմարտութեան դժարութեամբ առարկութիւնները, հետեւաբար ժամանակ չենք ուզեր տալ յառաջ բերելով հակառակորդներուն խօսքերը: Բաւական լինի միայն զիտնալ թէ երբ նախասահմանականները կ'ուզէին հաստատել թէ Աստուած կ'ուզէ եւ կը կատարէ մարդոցմէ ոմանց միայն: փրկութիւնը, եւ չուզեր բոլոր մարդոց փրկութիւնը առհասարակ, միւս կողմէ ուրիշներ կ'ըսէին: Թէ ամէն մարդ կարող է ուղի եւ կատարել իր փրկութիւնը, առանց պէտք ունենալու աստուածային շնորհաց՝ բարի դործեր կատարելով: Ս. Հայրերը կը պիտէին այս մոլորութեանց դժմ եւ յառաջ կը բերէին վկայութիւններ Ս. Գրքին, որոնցմէ կը յայտնուէր թէ առանց աստուածային շնորհաց մարդիկ չեն կրնար կատարել իրենց փրկութիւնը եւ անհրաժեշտօրէն պէտք ունին աստուածային շնորհաց: Շատ կողմերով նախասահմանականներու այս կարծիքին նման է Բողոքականներունը, որոնք ի Քրիստոս հաւատքին մէջ կը ճանչնան նախասահմանութեան անօրէյալ նշանը փրկուելու, եւ կը վարդապետեն թէ հաւատացեալները այլեւս պէտք չունին արդարու-

թեան գործոց եւ օրէնքի պահպանութեան՝ փրկութեան հասնելու համար: Անոնք իրենց խօսքերուն ի հաստատութիւն յառաջ կը բերեն Պողոսի այն խօսքերը, որոնցմով ան կը պնդէ հին Օրէնքի ծրարական պատուիրաններու անդատակարութեան եւ աւելորդութեան վրայ, եւ այդ խօսքերը չարաչար իմացումով կը հասկնան ամէն բարոյական օրէնքներու անպիտանութեան վրայ:

39. ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱՍԱՀՄԱՆՈՒԹԵԱՆ. Ի յրում: այս խօսքերուն եւ այս ըսուածները լուաղոյն: կերպով հասկնալու համար, հակիրճ տեղեկութիւն մը տանք Ուղղափառ Եկեղեցոյ ընդունած նախասահմանութեան վարդապետութեան վրայ:

Նախասահմանութիւն է նախադիտութիւնը եւ նախապարտատուութիւնը Աստուծոյ բարերարութեանց, որոնցմով կը փրկուին անոնք որոնք կը փրկուին: Ինչպէս կը յայտնուի այս սահմանումէն, նախասահմանութիւնը Աստուծոյ միտքին եւ կամքին գործողութիւնն է միանգամայն: Վստիղի Աստուած նախասահմանութեամբ ոչ միայն առաջնաց կը ճանշնայ անոնք որ փրկութեան պիտի հասնին, այլ նաեւ կը նախակարգէ եւ կը նախապարտաստէ իր բարերարութիւնները, այլ: Ինչի շնորհները անոնց համար՝ որոնք փրկութեան պիտի հասնին:

Նախասահմանութիւնը կը բաժնուի քաւականի եւ անքաւականի: Այդ բաժնումին արմատը կը գտնուի նախասահմանութեան նըպատակին մէջ, որ է՝ անմիջաբար՝ ընտրութիւն շնորհաց մէջ, եւ վերջաբար՝ ընտրութիւն փառքի մէջ: Նախասահմանութիւնը բաւական կը կոչուի երբ միանգամայն կը պարունակէ թէ՛ շնորհաց եւ թէ՛ փառաց ընտրութիւնը. իսկ անքաւական կ'ըսուի՝ երբ է ընտրութիւն փառաց միայն: Անքաւական կը կոչուի ան ո՛չ թէ որովհետեւ փառք անքաւական է, այլ որովհետեւ նախասահմանութեան դադափառը հաստատուած ըլլալով ճրիարաչի ընտրութեան վրայ, կրնանք ամենայն բաւականութեամբ հաստատել թէ շնորհաց եւ փառաց նախասահմանութիւնը ճրիարար է, մինչ անքաւական ենք հաստատելու թէ փառքի ընտրութիւնը առանձնապէս ճրիարար է: Փառքը միշտ կը համեմատուի վարձ-

քի եւ պսակի հետ, ու Պօղոս կ'ըսէ. «Եթէ մարտիկ որ իցէ, ոչ պսակի, եթէ ոչ ըստ օրինին մարտիցէ» (Բ Տմթ. Բ 5): Ասկէ կը հետեւի թէ փառքի ընտրութիւնը ինքը միշտ կը ձգտէր իր շէնքը, այլ կոպտեան է մարդուն ազատ գործակցութեան հետ:

Ըստ այսմ, նախասահմանութիւնը կը բաժնուի երկուքի, որոնցմէ մին կը կոչուի վերացական, «գլխաման», «յառաջին ներդրածութեան», «ի սկզբան», «ի պատճառի», եւ արմատական. իսկ երկրորդը՝ թանձրացեալ, «ի կատարման», «յերկրորդ ներդրածութեան», «յեզրին», «յինքեան», եւ կերպական: Առաջինն է փրկութեան կոչուիլը, երկրորդն է փրկութեան հասնիլը, ու հետք չէ այս երկրորդը համարել Աստուծոյ մի միակ շնորհաց արդիւնք, առանց ուրանալու մարդուն ազատութիւնը եւ առանց ջնջելու դատարար վարձքի եւ պսակաց, որ ըստ Ս. Գրոց՝ կը տրուի փրկութեան հասնողին:

40. ՆԱԽԱՍԱՀՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ. Ինչ որ հաւատքի ստուգութեամբ ստոյգ է նախասահմանութեան մասին, սա է թէ կա Աստուծոյ կողմէ տնօրինուած նախասահմանութիւն մը, թէ հաստատուն եւ ստոյգ է ան Աստուծոյ կողմէ, եւ թէ անստոյգ եւ անհաստատ է ան մարդուն կողմէ:

Այս ճամարութիւններուն առաջինը կը յայտնուի Բրիտոսի խօսքերէն. «Եկայք, օրհնեալք Հօր իմոյ, ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարթալութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի» (Մատթ. Ի 34) եւ Պօղոսի խօսքերէն. «Ձորս յառաջագոյն հրաւիրեաց...» (Հռոմ. Ը 30), «Որպէս ընտրեաց զմեզ նմալ յառաջ քան զինեկն աշխարհի, լինել մեզ սուրբս անարատս առաջի նորա սիրով» (Եփես. Ա 4):

Երկրորդը՝ թէ ստոյգ եւ հաստատուն է նախասահմանութիւնը Աստուծոյ կողմէ, յայտնի է Բրիտոսի սա խօսքերէն. «Ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն, եւ ես ճանաչեմ զնոսա, եւ զինի իմ զան. եւ ես տամ նոցա զկեանքս յաւիտենականս, եւ մի՛ կորցնեն յաւիտեան, եւ մի՛ որ յախապեանցէ զնոսա ի ձեռաց իմոց» (Յովհ. Ժ 27-28):

Երրորդը՝ թէ անստոյգ եւ անհաստատ է մարդուն կողմէ՝ կը հակոցուի Պօղոսի խօսքին. «Հաւատովք հաստատեցար, մի՛ հպարտանար՝ այլ երկիր» (Հռոմ. ԺԱ 20): «Որ համարիցի հաստատուն կա՞ր զգուշ լինի, գուշէ անկանիցի» (Ա Կորնթ. Ժ 12): «Ահա եւ թողութեամբ զանձանց փրկութիւնն դործեցէք» (Փիլիպ. Բ 12):

41. ԽՈՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐԴԻՔԸ. Ս. Գրոց վկայութիւններով հաստատել վերջինն որ ուղղափառ վարդապետութիւնը կը սորվեցնէ, կը մնայ մեզի խօսիլ աստուածային նախասահմանութեան կերպին մասին յայտնուած կարծիքներուն վրայ:

Արդ, այս մասին եւս կրկին են կարծիքները. ոմանք կ'ըսեն թէ Աստուած յառաջագոյն ընտրեց փառքի նախասահմանութիւններ, զատելով զանոնք նախամարդուն մեղքով կորստածներուն հասարակ խոմբէն, եւ ձրի, փառքի նախասահմանութիւններուն համար կարեւոր շնորհներ առատաձեռնեց: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ յառաջագոյն ընտրեց շնորհքի նախասահմանութիւնները, եւ յետոյ շնորհաց բարի կամ չար կիրառութեան նախագիտացում: Ընտրեալն է համարուած նախասահմանեց եւ փառքի:

Առաջինները խոստովանելու են, եւ իրենց ենթադրութիւնը կը կոչուի նախասահմանութիւն յինքեան կամ կերպական: Երկրորդներն են Յարմարականները, որոնք ենթադրութիւնը կը կոչուի նախասահմանութիւն ի պատճառի կամ արմատական. այս երկրորդ կարծիքին կը հետեւինք մենք ալ:

խոստովանելու ի պատշաճութիւն իրենց կարծիքին յառաջ կը բերեն Ս. Գրոց կարգ մը խօսքեր: «Ձայս լուեալ հեթանոսացն ուրախ լինէին եւ փառաւոր առնէին զբանն Տեառն, եւ հաւատացին որք է ին կարգեալ ի կեանսն յաւիտենականս» (Գործք. ԺԳ 48): «Ոչ եթէ գուք ընտրեցէք զիս, այլ ես ընտրեցի զձեզ, զի ուրք երթայցէք եւ պողարեք լինիցիք» (Յովհ. ԺԵ 16): «Որպէս ընտրեաց զմեզ նմալ յառաջ քան զինեկն աշխարհի, լինել մեզ սուրբս եւ անարատս առաջի նորա սիրով. յառաջագոյն սահմանեաց զմեզ յորդեգրութիւն ի ձեռն Յիսուսի Բրիտոսի ի նոյն ըստ հաճութեան կամաց իւրոց» (Եփես. Ա 4-5):

«Զի մինչչեւ ծնեալ էին եւ մինչչեւ բարի ինչ կամ չար գործեալ էր, զի ըստ ընտրութեան յառաջագործութիւնն Աստուծոյ հաստատեսցի, ոչ ի գործոց, այլ յայնմանէ որ կոչեացն, ասացաւ նմա թէ՛ երէցն կրտսերագոյն ծառայեսցէ, որպէս եւ գրեալ է թէ՛ դՅակոբ սիրեցի եւ զԵսաւ ատեցի» (Հռոմ. Թ 11-13) :

Այս վկայութիւններէն, որոնց մէջ կը հաստատուի թէ՛ նախասահմանութիւնը «ի կեանս յաւիտեանական» է, թէ՛ ընտրելիները «ի լինել սուրբ» են, եւ ոչ թէ սուրբ էին, թէ՛ ո՛չ «ի գործոց», այլ կոչումէն է փառքը, Խոտականները կ'հղափայցեն թէ՛ նախասահմանութիւնը «յինքեան» է եւ «անմիջական ի փառս» :

42. ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՅՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ . Սակայն ի դէպ է ցոյց տալ թէ ոմանք անոնցմէ որոնք հաւատացին Պողոսի Պիսիդեան Անտիոքի մէջ երկրորդ քարոզութեան ատեն, նախասահմանուած չէին փրկութեան փառքի, այլ միայն ի Քրիստոս հաւատքի կեանքի, եւ թէ Քրիստոսի ընտրածներէն բոլորն ալ նախասահմանուած չէին փառքի, որովհետեւ անոնց մէջ էր նաեւ կորստեան որդին, թէ՛ բոլոր եփեսապիսները, որոնց կը գրէր Պողոս, պիտի չհասնէին փրկութեան, եւ թէ այն կոչումը որուն մասին Պողոս կը խօսի Հռովմայեցիներուն, Աւետարանի հաւատքին կոչումն էր միայն եւ ոչ թէ անխտիր բոլոր Հռովմայեցիներուն համար փառքի կոչում : Ուստի եւ յառաջ բերուած այդ վկայութիւնները չեն կրնար ապացուցանել փառքի անմիջական կոչում : Տարբեր խնդիր՝ եթէ ուղուի ըսել թէ մարդուն ազատ գործողութեան արդիւնքներուն մէջ ալ կը պարունակուի արդէն աստուածային զօրութեան շնորհ : Եւ ասիկա ուղիղ չըլլար :

43. ՅԱՐՄԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐԾԻՔԸ . Աւելի բացայայտ են վկայութիւնները, զորս Յարմարականները յառաջ կը բերեն ի պաշտպանութիւն իրենց կարծիքին, որ է նախասահմանութիւն արմատական, «անմիջական ի շնորհս եւ ի պատճառի ի փառս» : Զրի նախասահմանութեան ձրի աստուածային կարգը բացայայտ խօսքերով կը ներկայացնէ Պո-

ղոս, երբ կ'ըսէ . «Բայց դիտեմք եթէ որոց սիրենն զԱստուած, յամենայնի գործակից լինի ի բարիս՝ որք հրաւիրանան. կոչեցան : Զի զորս յառաջն ճանաչէր՝ յառաջագոյն հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի Որդւոյն իւրոյ, զի եւիցի նա անդրանիկ ի մէջ երբարց բազմաց : Եւ զորս յառաջագոյն հրաւիրեաց՝ զնոսին եւ կոչեաց՝. եւ զորս կոչեացն՝ զնոսին եւ արգարացոյց . եւ զորս արգարացոյցն՝ զնոսին եւ փառաւորս արար» (Հռոմ. Ը 28-30) : Ի դէպ պէտք է աւելցնել նաեւ նախընթաց խօսքերը . «Եթէ որդիք, ապա եւ ժառանգք, ժառանգք Աստուծոյ եւ ժառանգակիցք Քրիստոսի . եթէ չարչարանացն կցորդ լինիմք, եւ փառացն հաղորդ լինելոց եմք» (Հռոմ. Ը 17) : Այս խօսքերուն մէջ յայտնի կը տեսնուի թէ՛ հաստատածային ընտրութիւնը փառքէն չէ որ կը սկսի, այլ հրաւերէն եւ որդեգրութենէն, եւ արգարացումէն եւ չարչարանաց կցորդութենէն ետք կոչեցեալը կը հասնի փառքի՝ Աստուծոյ յառաջագոյն ճանչցուելուն համեմատ :

44. ԴԱՐՁԵԱԼ ՅԱՐՄԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՐԾԻՔԸ . Այս միտքով է որ դատաստանի օրուան նկարագրութեան մէջ, «Եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ՝ երանութենէն վերջ անմիջապէս կը յարէ դատաւոր Քրիստոս . «Զի քաղցեայ եւ ետուք ինձ ուտել» (Մատթ. ԻԵ 34-35), եւ «Երթայք յինէն անիծեալք» անէծքի խօսքէն վերջ կը յարէ . «Զի քաղցեայ եւ ոչ ետուք ինձ ուտել» (Մատթ. ԻԵ 41-42), պարզապէս ըսել ուղերով թէ «պատրաստեալն ձեզ արքայութիւն ի սկզբանէ աշխարհի» եւ «Հուրն յաւիտեանական պատրաստեալ ստատանայի եւ Հրեշտակաց նորա» պատրաստուած են ազատ գործերուն արդիւնքներուն նախազիտութեամբ, եւ ոչ թէ որեւէ գործի նախաստեղծութենէ առաջ :

Նմանապէս Պողոսի սա խօսքերուն մէջ, «Զորս ակն ոչ ետես եւ ունին ոչ լուաւ եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց» (Ա. Կորնթ. Բ 9), կամ յայտնագոյն եւս՝ «սիրողաց իւրոց» ըստ այլոց թարգմանութեանց, յայտնապէս կը տեսնուի թէ՛ պատրաստուած փառքին հիմը հաստատուած է անոնց զԱստուած սիրելուն վրայ : Ուստի իրաւամբ կ'ըսէր Պետրոս .

«Վասնորոյ եղբարք, առաւել փութառջիք, զի բարեացն գործովք հաստատուն դժեր կոչումն եւ զընտրութիւն պահիցիք» (Բ Պետ. Ա 10) :

45. ԵՁՆԻԿԻ ԽՕՍԲԵՐԸ. Ի Հաստատութիւն Յարմարական Էնթադրութեան կարծեաց, զոր մենք եւս քան միւսը կը դերադասենք, յառաջ կը բերենք հոս մեր Եզնիկին խօսքը. «Կանխաւ գիտաց զՅակոբայ՝ թէ առաքինի լինելոց է, եւ զԵսաւայ՝ թէ յանդիտանութիւնս կործանելոց է. եւ վասն այնորիկ մինչ չեւ ծնեալ էին, եւ մինչ չեւ միինչ բարի կամ չար գործեալ էին, ասէ. «ըզՅակոբ սիրեցի եւ զԵսաւ ատեցի...»: Դարձեալ եւ զԵրեմիա յառաջագոյն նկատեալ՝ ասէ. «մինչ չեւ նկարեալ էիր յորովայնի, ծանկնդ զքեզ» : Ծանեայ զքեզ, ասէ, զի ցուցցէ թէ յառաջագոյն գիտէր թէ որպիսի ոք լինելոց է. եւ զորոյմեաց զնա ընդ սուրբս այնու՝ զոր ասէ, թէ «մինչ չեւ ելեալ էիր յարդանդէ, սրբեցի զքեզ, եւ մարգարէ ազգաց ետու զքեզ» : Նոյնպէս եւ զՍամուէլ եւ զՅովհաննէս եւ զՊաւլոս. որպէս եւ ասէ իսկ՝ թէ «ընտրեաց զիս յորովայնէ մօր իմոյ աւետարանել զմիտին իւր ինեւ» . եւ զամենայն իսկ սուրբս, որպէս ասէ առաքեալ՝ թէ «զորոս յառաջագոյն ճանաչէր, յառաջագոյն սահմանեաց կերպարանակից լինել պատկերի Որդւոյն իւրոյ» (Եղծ Աղանդոց, Գիրք Բ, Գլխ. ԺԶ, ԺԷ) :

46. ՆԱԽԱՍԱՀԻՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ. Նախասահմանութեան մասին ուղղափառ լարդապետութիւնը աւելի բացայայտելու համար կ'աւելցնենք քանի մը խօսք նախասահմանութեան պատճառներուն եւ արդիւնքներուն վրայ :

Պատճառը չորս տեսակներու կը բաժնուի. արդիւնարար՝ որ եւ պատճառական, վախճանական, կեցրպական՝ որ եւ արտաքին արդիւնական, եւ գործնական՝ որ եւ ներքին արդիւնական : Այս վերջինը մարդուն գործերն են, բայց ոչ բնական կարգի, այլ՝ գերբնական կարգի մէջ արդիւնացած գործեր, եւ բնական գործին գերբնական կարգ ելլելը կը կատարուի շնորհաց միջոցաւ. իսկ շնորհը Աստուծոյ ձրիատուր պարգևներն են, եւ այդ ձրիատուր շնորհները արուած ըլլալով Բը-

րիստոսի փրկագործութեան համար, Բրիստոսի գերբնական արդիւնքները կ'ըլլան նախասահմանութեան կերպական կամ արտաքին արդիւնական պատճառը : Իսկ արդիւնարար պատճառը այն է որ կը կաղմէ գործին լրումը, նախապատրաստեալ բոլոր տարրերն ետքը՝ ու ատիկա միայն եւ միայն Աստուած կրնայ ըլլալ : Իսկ վախճանական պատճառն է նպատակը որուն կը դիմէ գործը վերջնապէս, եւ այդ՝ Աստուծոյ փառքն է, որուն կը դիմեն եւ զոր կը դիտեն Աստուծոյ բոլոր զործերը :

Իսկ նախասահմանութեան արդիւնքը պիտի լինին այնպիսի գործեր, որոնք կարող ըլլան նախասահմանութեան արդիւնաւոր պատճառէ : Ծագելով, դիմել գէպի անոր վախճանական պատճառը : Այդ արդիւնքները արտիճանաբար բաժնուելով, սա չորսն են. հրաւեր, կոչում, արդարացում եւ փառաւորում, զորս յանուանէ կը յիշատակէ Պօղոս վերեւ յառաջ բերուած խօսքին մէջ. «Եւ զորս յառաջագոյնս հրաւիրեաց, զնոսին եւ կոչեաց. եւ զորս կոչեացն՝ զնոսին եւ արդարացոյց. եւ զորս արդարացոյցն զնոսին եւ լիառաւորս արար» (Հռոմ. Ը 30) : Հրաւերը բոլոր արտաքին բարիքներն են, եւ չարիքն յառաջ եկած բարիքները, ինչպէս ապաշխարութիւն՝ մեղքերէ, համբերութիւն՝ վիշտերէ : Կոչումն է շնորհքի եւ ուղիղ հաւատքի հասնիլը : Արդարացումն է սրբութեան դալը եւ անոր մէջ զօրանալը խորհուրդներու եւ բարի գործերու ազդեցութեամբ. փառաւորումն է հասնիլը վերջնական արդարութեան եւ արդարաց վարքին, որ յաւիտենական փրկութիւնն է :

47. ՆԱԽԱՆԱԳԻՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ. Նախասահմանութիւն բառը միշտ կը կիրարկուի բարի միտքով, իբրեւ նախապէս սահմանուած լինիլ ի փրկութիւն : Իսկ նախապէս կորուստի սահմանուած լինիլը կ'ընտել նախաարդութիւն կամ պարզապէս անարդութիւն :

Ինչ որ ըսուեցաւ նախասահմանութեան վրայ, նոյնը կ'իմացուի նաեւ հիմնապէս եւ ընդհանրապէս նախաարդութեան վրայ. սակայն աւելորդ չէ աւելցնել թէ ինչ ինչ մասնաւոր բացատրութիւններ կան :

Երեք են Աստուծոյ կողմէ նախանարգութեան գործողութիւնները։ Թոյլատրութիւն յանցանաց, զլացում շնորհաց, վճիռ դատաւարտութեան։ Այս երեք գործողութիւնները կը նկատուին իրեւն հեռաւոր և անուղղակի պատճառները նախանարգութեան, իսկ մերձաւոր եւ ուղղակի պատճառը կը մնայ միշտ մարդկային ազատութեան շար գործը, որ մեղքն է։ Ուրիշ բացատրութեամբ, կարելի չէ բռնել թէ Աստուած է մարդուն անարգութեան դրական պատճառը։

Խնդիր է միայն թէ հնա՞ր է դԱստուած նկատել իրեւն բացառական պատճառ դատաւարտութեան։ Անոնք որ թէ Աստուծոյ դիտութեան եւ թէ նախասահմանութեան մէջ խոտական դրութեան կը հետեւին, կերպով մը կը թուին յանկուտ աղ եղբայրացութեան եւ բնորոշիլ այդ բանաձեւը։ Բայց յարմարական դրութեան աչակերտները, ինչպէս եւ մենք, որեւէ յարկ չենք տեսներ այդպիսի բացատրութեան մը՝ այն համոզումով և տեսութեամբ թէ ինչպէս նախասահմանութեան, նոյնպէս եւ նախանարգութեան գործող մէջ մարդուն՝ Աստուծոյ նախատեսուած ազատ գործերն են միշտ հիմ աստուածային վիճակներու։

48. ՇՆՈՐՀԱՅ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ. Սակայն նկատելի է թէ անհնար չէր որ Աստուած տար աշխարհի զօրաւոր շնորհներ, որոնցմով մարդ մեղքի մէջ չիցար, կամ այնպիսի չընորհներ՝ որոնցմով մարդ կարենար մեղքէն ետ դառնալ։ Արդ, եթէ Աստուծոյ համար անկարելի չէ այդպիսի բան մը ընելը, բայց նորէն չընեն այդպէս, եւ այդպէս չընելուն համար այ շատեր կը դատաւարտուին, պէտք է գտնել թէ ինչ է այդպէս վարուելուն պատճառը։

Աստուածաբաններէն ոմանք զայդ կը բացատրեն սկզբնական մեղքով, ուրիշներ՝ չընորհաց պակասութեան կամ զլացման վրայ կը ձգեն զայն, իսկ ուրիշներ՝ աստուածային բացարձակ կամքի։ Ըստ մեզ, սակայն, ոչ միայն աւելորդ՝ այլ եւ յանդուգն գործ է մտնել այդպիսի գննութեանց մէջ, քանզի «առանց քննելոյ են դատաստանք նորա, եւ առանց գննելոյ են ճանապարհք նորա. զի ո՞վ զիտաց զմիտս Տեսա՞ն, կամ ո՞վ խորհրդակից

եղեւ նմա, կամ ո՞վ ետ նմա փոխ եւ առնուցու փոխարէն ի նմանէ» (Հովմ. ԺԱ 33-34)։ Մենք պէտք է բաւականանա՞ք Հաստատելով ուղղակի մտք վարդապետութիւնը, եւ ցոյց տալով նոյն վարդապետութեան իմաստն ու մեկնութիւնը ի մասին նախանարգութեան։

Ուստի բաւական ըլլայ զիտեալ, թէ՛ ընդդէմ հին նախասահմանականներու եւ թէ նորերուն՝ Բողբականներուն, թէ Աստուած իր բացարձակ և վճողական կամքով չէ որ մարդերէն ոմանք փառքի եւ ուրիշները կորուստի կը սահմանէ, առանց ազատ մարդուն որչա՞նչ մէկ արժանիքին կամ յանցանքին. այլ Աստուծոյ կամքը Հաստատուած է մարդուն նախապիտոյնութեան գործերուն վրայ։

49. ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍԿՁԲՈՒՆՔ. Այս ճշմարտութիւնը Հաստատելու համար, Ս. Գիրքին մէջ պարզ եւ յայտնի կերպով ցոյց տրուած երեք վկայութիւններ կան։

Նախ՝ թէ Աստուած չուզեր մարդուն հոգեկան մահը. «Զի Աստուած զմահ ոչ արար եւ ոչ ինդոյ ընդ կորուստ կենդանեաց» (Իմ. Ա 13)։ «Զի սրբի դամեանայ ինչ որ է, եւ ոչ վարչի յոմեմքէ, յորոց արարեր, զի ոչ եթէ առ առեյ Հաստատեցեր ինչ» (Իմ. ԺԱ 25)։

Երկրորդ՝ թէ Աստուած երբեք չուզեր մեղաւորին կորուստը. «Միթէ կամելով կամ մեղքի՞մ զմահ մեղաւորին սո՞ք Տէր Տէր՝ որպէս զդառնայ նորա ի շար ճանապարհէ եւ կեալ» (Եղ. ԺԲ 23)։ «Ոչ յամեցուցէ Տէր դաւետիսն որպէս ոմանք յամր համարին, քանզի ոչ կամի եթէ որ կորիցէ, այլ զամենեցուն Հաստատել յապաշխարութիւն» (Բ. Պետ. Գ 9)։

Երրորդ՝ թէ մեղքն է միայն պատճառը Աստուծոյ բարկութեան՝ կորստեան որդիին վրայ. «Իսկ որ ի հակառակութենէ անտի են եւ ապստամբք ի ճշմարտութենէն եւ զհետ երթեալ զանիրաւութեան՝ բարկութիւն և սրտմտութիւն, նեղութիւն եւ անձկութիւն ի վերայ ամենայն մարդոյ որ գործէ զլար» (Հովմ. Բ 8-9)։ «Երթալք յինչէն, անիծեալք, ի հուրն յախեռնական, որ պատրաստեալ է տատանայ եւ հրկշտակաց նորա, զի քողցեալ եւ ոչ ետուք ինձ ուտել, ծարաւեցի եւ ոչ արբուցէք զիս. որովհետեւ ոչ արարէք

միում ի փոքրկանցս յայսցանէ եւ ոչ ինձ ա-
բարէք» (Մատթ. Ին 41, 42, 45) :

Այս պայծառ խօսքերը բաւական են բա-
ցատրելու համար ի դիմաց Աստուծոյ մար-
դարէնիքն եւ առաքելներէն թաւառած ինչ
ինչ վճռադական խօսքերը, կամ յայտնելու
համար աստուածային շնորհաց մեծութիւ-
նը, եւ կամ իրբեւ ահացուցիչ խրատով ըզ-
գաստացնելու համար ամբարիշտները :

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԻ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

51. Հայաստանեայց Ուղղափառ Եկեղե-
ցին Երրորդութեան մասին իր դաւանութիւ-
նը կ'արտայայտէ սա օրհնարանութեամբ.
«Երեք անձինք եւ մի քնութիւն, մի Աստու-
ածութիւն, զէկ խոստովանիմք յաւել Սուրբ
Երրորդութիւն» : Իսկ իր պարզարանեալ դա-
ւանութեան հանդանակին մէջ նմանապէս, կը
խոստովանի. « Հաւատամք զԵրրորդութիւն
Սուրբ, մի քնութիւն, մի Աստուածութիւն,
ոչ երեք Աստուածք, այլ մի Աստուած, մի
կամք, մի Թաղաւորութիւն, մի իշխանու-
թիւն, աբարիչ երեսեւաց եւ աներևութից» :
Այդ դաւանութեան մէջ է որ բացայայտ խոս-
քերու հետ կը գտնուի նաեւ Երրորդութիւն
բարձր, որ թէեւ չկայ Նիկիական հանդանա-
կին մէջ, բայց ատով է որ մեր առաջին Լու-
սաւորիչը կընէր հանդանակը՝ րոնելով. «Իսկ
մեր փառաւորեացուք որ յառաջ քան զյաւիտ-
եանն, երկիրպագանելով Սրբոյ Երրորդու-
թեան Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» :
Լուսաւորիչ նոյն բառով է որ կը սկսի Յա-
ճախարարութեամբ. «Մի է քնութիւն եւ զոյու-
թիւն Ամենասուրբ Երրորդութեան եւ մի է
ինքնութիւնն եւ ոչ յայլմէ զոյութիւնն» :

Այդ, այս Երրորդութիւն բառը, որով
մենք կը բացատրենք Աստուածութեան մա-
սին դաւանութիւն քրիստոնէական խորհուրդը,
եւ որ, ինչպէս տեսանք, սկիզբէն՝ Ս. Լու-
սաւորիչէն նոյնիսկ գործածուած ունինք Ե-
կեղեցւոյ մէջ, ուրիշ լեզուներու մօտ քիչ մը
տարբեր ձեւով կը գտնուի : Մեր բառը կազ-
մուած է վերացական ածանցումովը թուա-
կան անունի կարգին, զոր ոմանք տառական
կը կոչեն, այսինքն երեք, երրորդ, երրօր-
դաթիւն. մինչ ուրիշ լեզուներու մէջ նոյն
բառը կազմուած է վերացական ածանցումով

50. ԳԼՈՒԽԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ. Աստուծոյ
միտքին եւ Աստուծոյ կամքին վերաբերեալ
այս երկու կարեւոր խնդրոց մասին բաւական
համարելով այլեւսը համառօտարար, իրբեւ
փոքրիկ ճաշակ մը աստուածային ոտորոգու-
թեանց վրայ եղած ընդարձակ խնդիրներէն,
փութանք ինչ ինչ բացատրութիւններ տալ
այժմ ամենասուրբ Երրորդութեան խորհուր-
դին վրայ :

Վր թուական անունի խումբին, ինչպէս եթէ
հայերէն լեզունք երեք, եռեակ, եռեակու-
թիւն : Բայց հոս պէտք չունինք խօսելու ո՛չ
ածանցումներու զորութեան եւ ո՛չ ալ բառա-
կաւորակո՛ւ տարբերութեանց մասին, որով-
հետեւ մօրզապետութեան իմաստը բոլոր
քրիստոնեաները նոյն կերպով է որ կ'արտա-
յայտեն :

52. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԽՄԱՍՏԸ. Ուղղա-
փառ Եկեղեցին Երրորդութեան անու-
նով կը դաւանի թէ Աստուածութիւնը, որուն
մէկ լինելը ցարդ ցոյց տուինք թէ՛ բնական
եւ թէ՛ տեսական : աստուածարանութեամբ՝
առանց ոչ մէկ կերպով կորսնցնելու այն ս-
մէշը որուն մասին խօսեցանք եւ զոր ցոյց
տուինք վերաբերութեամբ Աստուծոյ զոյու-
թեան, տակաւին իր մէջ ունի այնպիսի ինչ
մոտ այ՛ որով երեք է, բայց ո՛չ երեք տարբեր
միութիւններ, այլ մէկ մը՝ երեքի մէջ. այն-
պէս որ ո՛չ միութիւնը կը մերժէ երեքութիւ-
նը եւ ո՛չ երեքութիւնը կը մերժէ միութիւնը,
այլ երեք եւ մէկ է միանգամայն, կամ, աւե-
լի լաւ բացատրելով, մէկ է՝ անբաժանելի
եւ միանական միութեամբ երեքի մէջ :

Երկու ընելիք ունինք այժմ : Նախ հա-
տառել քրիստոնէական յայտնութենէն այս
խորհուրդին կամ զերբնական ճշմարտու-
թեան ճշմարտութիւնը, եւ յետոյ բացատրել
որ, աի հնար է, Երրորդութեան զազափարը,
յառկապէս խօսելով նաեւ երեքին վրայ եւ
երեքին առնչութիւններուն վրայ : Բայց հը-
նար չէ մտնել այս ցուցմունքներուն եւ բա-
ցատրութիւններուն մէջ, առանց նախապէս
տեղեկութիւններ տալու այն բառերուն մա-
սին՝ զորս իմաստաւէններն ու աստուածա-

բանները կը դործածեն հարանական զաղա-
փարները բացայայտելու համար:

53. ԷՄԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ. Առաջին բառն է Էմարիւն: Էմարիւն ըսելով կը հասկցուի այն ինչ որ որոյ ամէն ինչ՝ է ինչ որ է. էմարիւնն է նախնական զաղափարը, զոր դրժուար է կատարելապէս լուստարանել՝ վասնզի ամէն ինչ է՝ ինչ որ է: Լուստարանելու տեղ կ'աւելցնենք թէ էմարիւնը այն է որ առաջին անգամ կ'ըմբռնուի մտքին մէջ, որ հիմն է ամէն բանի, որ կայ ինչին մէջ եւ որ մէկ ինչը կը տարբորէ ուրիշ ամէնչքէն:

Երկրորդ բառն է քնութիւն, որ մեր լեզուին մէջ յատուկ կու գայ բուն արմատէն. իսկ յատիներէնի մէջ իբր հոմանշական գործածուած բառը՝ πνευμα, ըստ իր ծագման կը նշանակէ ծնութիւն եւ ոչ թէ բնութիւն: Սակայն իմաստի տեսակէտով մեծ տարբերութիւն չկայ, զի բնութիւն ըսելով կը ճանչնանք նաեւ գործելու սկիզբը նկատուած էմարիւնը: Կրնանք ըսել նաեւ թէ էմարիւնն մէջ անձնաւորուած զօրութիւնը կը կոչուի բնութիւն:

Երրորդ բառն է ինքնութիւն, զոր երբեմն կը կոչեն նաեւ գոյացութիւն: Ինքնութիւն կ'ըսուի այն, որով ինչ մը ուրիշի մը չի կարօտի երբեք, ըլլալու համար ինչ որ է: Ուրեմն էմարիւնը, իր անկախութեան մէջ երկատուած, կը կոչուի ինքնութիւն:

Չորրորդ բառն է գոյութիւն, որով ինչ մը կայ արդեամբք, եւ լոկ հնարաւոր մը չէ՝ գաղափարներու տրամաբանական աշխարհին մէջ, այլ իրապէս գոյակ է, կամ ինքնիրմէ գոյացած, այսինքն ինքնագոյ, եւ կամ՝ ուրիշին գոյացութիւն առած, այսինքն եղելաւոր:

Այս չորս բառերը, Էմարիւն, քնութիւն, ինքնութիւն եւ գոյութիւն, միշտ կը նշանակեն իրենց առումին մէջ բացարձակ ինչ մը: Այս բառերուն վրայ կրնայինք աւելցնել նաեւ իսկութիւն բառը, որ մեր լեզուին յատուկ է եւ ուրիշ լեզուներու մէջ չունենալով հոմանշանակ՝ միշտ չի գործածուի հարանական բառերու կարգին մէջ, թէեւ շատ ուժեղ է եւ իմաստալից: Ասկէ վերջ կու գան այն բառերը, որոնք մեր բացատրած բացարձակ զաղափարներուն կերպաւորութիւնը կը սկսին

արտայայտել. այսպէս, էմարիւնը կամ բնութիւնը կամ ինքնութիւնը, որ եւ գոյացութիւնը, իր կերպաւորութեան մէջ կը կոչուի գոյաւորութիւն, եւ գոյութիւնը՝ իր կերպաւորութեան մէջ կ'ըսուի ենթակայութիւն, ու երբ ենթակայութիւնը բանական է, կը կոչուի անձ կամ անձնաւորութիւն:

54. ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ ՎՐԱՅ.

Հարկ է յիշեցնել հոս թէ այդ բառերուն նրանակութիւնը կը դնենք առ այժմ հետեւելու: արդի սոյորական կիրառութեան, առանց նայելու այն տարբերութիւններուն՝ զորս կը գտնենք նախնեաց մօտ, թէ՛ դիտական է թէ՛ հասարակ դրուածքներու պարագային. տարբերութիւններ՝ զորս այժմ ալ իւնինք, որովհետեւ տակաւին ո'չ ուսումնաբանները, ո'չ ուսուցիչները եւ ո'չ ալ մատենադիրները չեն կազմած միաձեւ գիտական բառարաններ:

Բառերու այս բացատրութիւնը տալէ վերջ, այլեւս կրնանք ըսել թէ ինչ որ ստուումաբանութեան մէջ միակ է, անոր բացարձակ էմարիւնը, ինքնութիւնը եւ բնութիւնն է. իսկ ինչ որ ստուումաբանութեան մէջ երբեակ է, կերպաւորական է, այսինքն գոյաւորութիւնը, ենթակայութիւնը եւ անձնաւորութիւնը: Այս պատճառաւ եւս մեր դասանութեան սովորական ձեւն է «Երեք անձինք եւ մի բնութիւն», եւ այս է որ մէկ բառով կ'անուանուի Երրորդութիւն:

55. ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԱՌՆՁՈՒԹԻՒՆՔ.

Երրորդութեան՝ այսինքն մէկ բնութեան մէջ երեք անձերու վարդապետութիւնը հարկադրաբար իր ետեւէն կը բերէ մէկին՝ միւսէն զանազանութեան զաղափարները, որոնցմով հնար պիտի ըլլայ երբեքութեան իրականացումը՝ զանազանութեան եղելութեանց մէջ: Այդ զանազանութիւնները երբ իրարու դէմ դըրուին, միանգամայն կ'ըսուին մէկէն առ միւսը յարաբերութիւններ, եւ կը կոչուին առընչութիւն, իբրեւ առ ինչ յարաբերութիւններ. ու երբ ենթակայութիւնը անշուշտ չէ՝ որ ինչ կոչուի, այլ է բանական ենթակայութիւնը որ անձ կը կոչուի, այն ատեն առ ինչ յարաբերութիւնը աւելի ճշգրտեամբ կը կոչուի առ անձ յարաբերութիւն: Ածանցումի նոյն

կանոնով կը կազմուի առանձնաւորութիւն բառը՝ առնչութիւն բառին տեղ : Սակայն սո-
վորութիւնը պահեց առնչութիւն բառը թէ՛
առ ինչ եւ թէ՛ առ անձն յարաբերութեանց
նախն : Ուստի նաեւ Աստուածութեան երեք
անձերուն յարաբերութիւնները կը կոչուի
առնչութիւններ :

Առնչութեանց մէջ գլխաւորն է մէկին՝
միւսէն լինելը, կամ, աւելի ճշգրտեալ՝
իւրաքանչիւրին ինչո՞ւ յարաբերութիւնը .
Իրի մը լինելութեան ինչո՞ւն կը կոչուի ըս-
կիդր , ե ուրիշ բանի մը լինելութեան ինչո՞ւն
կը կոչուի պատճառ : Սկիզբը ուրեմն ներքին
է , եւ պատճառը՝ արտաքին . ու այս է սոփո-
րական կիրառութիւնը յատկանական լեզունե-
րուն : Սակայն մեր եւ Յունաց մէջ ընդհան-
րացած չէ նշանակութեանց այս տարբերու-
թիւնը եւ անխորի երկու բառերն ալ կը գոր-
ծածենք երեք անձերու առնչութիւնը արտա-
յայտելու համար , ու երկուքովն ալ հաստա-
րապէս կ'իմանանք Անբիմ ինչու առնչու-
թիւնը :

Ներքին ինչու առնչութեան , այսինքն ըս-
կզբնաւորութեան կերպերը սովորաբար չորս
են . ծագում , իյում , ծնում , բխում : Դժ-
ուար է ճշգրիտ տարրորոշել այս չորս սկզբնա-
ւորութիւնները , այսինքն ըսել թէ՛ ո՞րն է
այն յատկութիւնը՝ որով մին չէ՛ միւսը :
Մահաւանդ որ չորս բառերն ալ ստեղծուած
են՝ նշանակելու համար արարածական բնու-
թեան արտաքին սկզբնաւորութիւնները , եւ
փոխաբերական առումով է միայն որ ի կիր
կ'առնենք դանտիք , արարչական բնութեան
հերքին սկզբնաւորութիւնները արտայայտե-
լու համար : Սովոր ենք ծագումը տալ յոր-
սին , բխումը՝ ջուրին , ծնումը՝ կենդանի-
ին . իսկ ելումը անխորի կը գործածենք ըս-
կզբնաւորութեան տարբեր եղանակներ հաս-
կնալու համար :

56. ԱՌԻՉՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ ԴԻՏՈՂՈՒ-
ԹԻԻՆՆԵՐ . Առնչական բառերը բացատրելի
վերջ , կրնանք աւելցնել թէ Աստուածութեան
մէջ երեք անձերը կը կոչուին Հայր եւ Որդի
եւ Հոգի . Որդին կը կոչուի նաեւ Բան : Հայ-
րը եւ Որդին իրարու միջեւ ծնունդի ներգոր-

ծական եւ կրաւորական առնչութիւն ունին ,
իսկ Հայրը եւ Հոգին ունին ներգործական եւ
կրաւորական առնչութիւն քղիւմի : Բայց
որովհետեւ այդ առնչութիւնները գոյացու-
թեան տեսակէտով իրարմէ տարբեր ինչեր
չեն կազմել , այս պատճառաւ ո՛չ մէկ տար-
բերութիւն եւ զանազանութիւն այն ամէն
բաներուն մէջ՝ որոնք էութեան կը պատկա-
նին : Ուստի եւ յորդ աստուածային տարո-
գութիւնները միեւնոյն են անձերուն մէջ եւ ,
առանց բաժանումի եւ առանց տարբերու-
թեան : Միւս կողմէ , որովհետեւ ծնունդի եւ
քղիւմի այդ առնչութիւնները , թէ՛ ներգոր-
ծական եւ թէ՛ կրաւորական առումով , են-
թականութեան տեսակէտով միայն հակադիր
են իրարու , այս պատճառաւ ամէն տարբե-
րութիւն եւ զանազանութիւն անձերուն միայն
կը զատկանի :

Անձական առնչութիւնները տարբեր կը
տեսնենք երեք անձերուն վրայ , եւ մէկուն
վրայ մեր հաստատածը միւսին վրայ կը ժխ-
տենք : Երբ Որդին ծնեալ կը կոչենք , Հայրը
անձին կ'ըսենք . նոյնպէս եւ միւսներուն
մէջ , սակայն ամէն ժխտողական ասութիւն
մէկին չընծայուիր : Երկու կերպ ժխտողու-
թիւն կայ . բացասական եւ զրկողական : Բա-
ցասական է բանէ մը կամ մէկէ մը ի բաց
տանիլ , այն՝ որուն ընդունակ չէ անոր էու-
թիւնը եւ բնութիւնը , ինչպէս երբ Աստուծոյ
համար կ'ըսենք անեղանելի , անժամանակ ,
անսահման : Իսկ զրկողական է , երբ բանէ մը
կամ մէկէ մը ի բաց կը տանինք այն որուն
ընդունակ է անոր բնութիւնը , ինչպէս երբ
մէկու մը համար ըսենք անմիտ , անկրթ ,
անլործ եւայլն : Ու ինչ որ էութեանց մասին
կ'ըսուի , ենթականութեանց մասին եւս կ'ըս-
ուի՝ երբ մէկ անձին վրայ կը ժխտենք միւս
անձին վրայ մեր հաստատածը :

Այսչափ բաւական համարելով քրիստո-
նէական այս վարդապետութեան իմացածինե-
րը ճշգրիտ համար , անցինք անոր հաստա-
րումին , որմէ ետք առիթը պիտի ունենանք
ուրիշ բացատրութիւններ եւ աւելցնելու :
Նաեւ , երբորգութեան մասին եւս խօսելի
եղաք , պիտի գրադինք երեք անձերով եւ անոնց
առնչութիւններով :

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԳԵՊՍ . ՕՐՄԱՆԵԱՆ